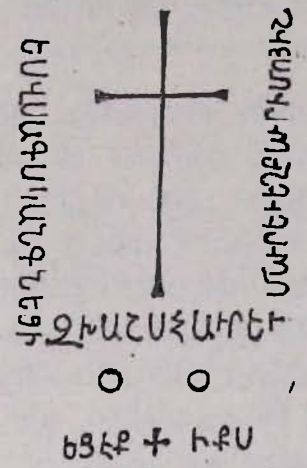

153. ՇՆՀԵՐ. կ. ԱՆԱՊԱՏ. *արևելյան պարսպի բարձր մասում, գրսից ագուցված խաչքարի շրջանակներին.*

ԵՍ Վ.ԱՍԱԳԻ ԿԱՆԳՆԵՑԻ ԶԽԱՉՍ ՀԱՒՐ ԵՒ ՄԱՒՐ
ԵՒ ԵՂ.ԲԱՒՐ ԻՄՈ ՅԻՇԵՑԷՔ Ի ՔՍ.

ՎԱՍԱԳՍ—գրված է ՎՍԱԳՍ.

154. ՇՆՀԵՐ. *գյուղամիջի ս. ՍՏԵՓԱՆՈՍ եկեղեցու արևելյան պատի մեջ ագուցված խաչքարի վրա.*

Ես Արզուս կանգնեցի զխաչս տեառն իմոյ Եզեկի եւ որդւոյ իմոյ
Պապկայ հոգւոյն. յիշեցէք ի Ք̅ս̅. թ̅վ̅. . . . . ԿԱ։

Թվականի հարյուրավորը ջարդված է. այժմ արձանագրությունը բոլորովին եղծված է։

Ալիշան, 258

ԽՈՏ

Հաբանդ գավառի հնագույն գյուղերից է, աղբյուրների մեջ հիշատակվում է 10-րդ դարի սկզբից։ Ստ. Օրբելյանի ցուցակի մեջ գյուղի հարկը նշանակված է 12, որով միջակ գյուղերի շարքում կարելի է դասել։

1045 թ. Դլեն Խաղբակյան իշխանը Խոտ գյուղը նվիրել է Տաթևի վանքին, որը կըրկին անգամ վերահաստատել է Տարսայիճ Օրբելյանը՝ 1274 թ., այդպես էր համարվում մինչև 19-րդ դարը։

Գյուղի միջին հին հուշարձաններ չկան. գյուղից մոտ մեկ կիլոմետր հեռու դեպի արևմուտք, Շնհեր տանող ճամփի ձախ կողքին գտնվում են իրար կից երկու եկեղեցիների հիմնապատեր և շուրջը գերեզմանատուն։ Այդ գերեզմանատան մեջ կանգնած և ընկած վիճակում կան խաչքարեր և բավական տապանաքարեր, որոնցից մի քանիսի վրա կան արձանագրություններ։

Տեղագրական գրականության մեջ այդ արձանագրությունները բացակայում են։

155. ԽՈՏ. *գյուղից արևմուտք. հին գերեզմանատան մեջ կանգնած մի խաչքարի ներքևի մասում. 5 տ.*

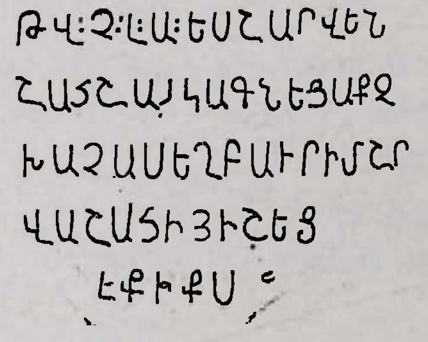

ԹՎ. ։Զ։Լ։Ա։ ԵՍ ՇԱՐՎԵՆՇԱՀ [ԵՒ] ՇԱՑ
ԿԱ[Ն]ԳՆԵՑԱՔ ԶԽԱՉԱՍ ԵՂԲԱՒՐ ԻՄ
ՇՐ[Վ]ԱՇԱՀԻ. ՅԻՇԵՑ[Է]Ք Ի ՔՍ.

Արձանագրության տառերը շատ երեսանց են։ ԽԱՉԱՍ ձևը չենք ուղղում.

Լուսանկ. տախտ. XIV, 51

156. ԽՈՏ. *գյուղից արևմուտք, հին գերեզմանատան մեջ, եկեղեցու ավերակների մոտ ընկած մի խաչքարի վրա.*

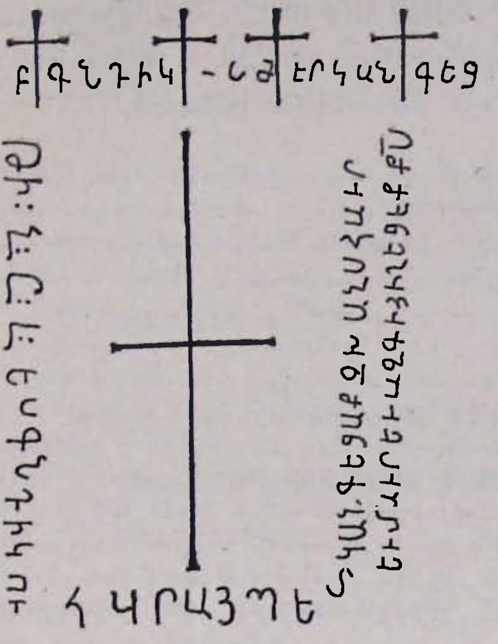

Թ̅Վ. ։ՁԼԸ։ ԵՍ ԳՆԴԻԿ ՈՒ ՀԱՐԱՑՊԵՏ ԿԱՆԳԵՑԱՔ ԶԽԱՉՍ ՀԱՒՐ ԵՒ ՄԱՒՐ ԵՒ ԱԶԳԻ. ՅԻՇԵՑԷՔ ·Ք̅Ս̅.

Ծակատի առաջին տողը անունների կրկնություն է. ջարդոտված է։

Թվականի մեջ միավորը տասնավորից առաջ դնելու ուրիշ դեպքեր չկան, համարում ենք գրչի շփոթմունք և շտկում ենք։

Սղումները չենք լրացնում՝ ենթադրելով խոսակցական լեզվի ազդեցություն։

157. ԽՈՏ. *գյուղից արևմուտք՝ հին գերեզմանատան մեջ կանգնած մի խաչքարի շրջանակներին.*

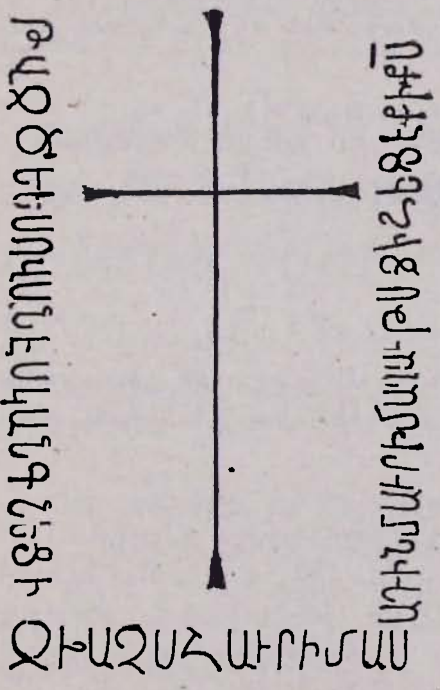

ԹՎ. ։ՁԾԵ։ ԵՍ ՈՎԱՆԷՍ ԿԱՆԳՆԵՑԻ ԶԽԱՉՍ ՀԱՒՐ ԻՄ ԱՍԱԴԻՆ, ՄԱՒՐ ԻՄ ԱՂԱՒԹՍ ՅԻՇԵՑԷՔ Ի ՔՍ.

Թվականի հարյուրավոր-Զ-ն անսովոր ձևով է գրված, կարող է -Ջ-կարդացվել. բայց խաչքարի ոճը և այդ միջավայրում նման ձևի-Զ-չլինելը նկատի ունենալով՝ կարդում ենք Զ։

Լուսանկ. տախտ. XV 54

158. ԽՈՏ. գյուղից արևմուտք. հին գերեզմանատան մեջ ընկած մի խաչքարի ներքևի մասում. 7 տ.

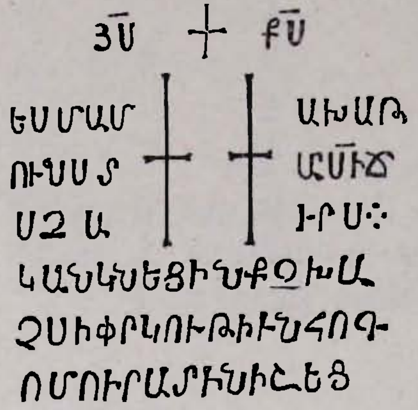

ՅՍ. ՔՍ. ԵՍ ՄԱՄԱԽԱԹՈՒՆՍ, ՏԱՐՍԱՅԻՑՍ. ՉԱՒՐՍ, ԿԱՆԿՆԵՑԻՆՔ ԶԽԱՉՍ Ի ՓՐԿՈՒԹԻՒՆ ՀՈԳՈ ՄՈՒՐԱՏԻՆ, ԻՇԵՑԷՔ։

Խաչքարն ընկած է պատվանդանի մոտ, որն իր նախնական տեղումն է, և որի առաջ՝ նույնպես նախնական վիճակում՝ գտնվում է մեծ գերեզմանաքար. (տես հաջորդը)։

Լուսանկ. տախտ. XV, 53

159. ԽՈՏ. նախորդ խաչքարի մոտ մեծ գերեզմանաքարի երեսին. 1 տ.

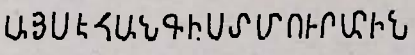

ԱՅՍ Է ՀԱՆԳԻՍՏ ՄՈՒՐԱՏԻՆ

Լուսանկ. տախտ. XV, 53

160. ԽՈՏ. գյուղից արևմուտք. հին գերեզմանատան մեջ կանգնած խաչքարի ճակատին. 3 տ.

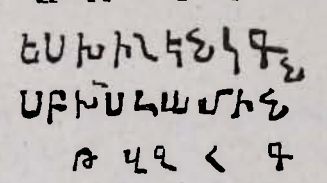

ԵՍ ԽԻՇԷՆ ԿԱՆԳՆԵՑԻ ՍԲ ԽԱՉՍ ՀԱՄԻՆ.
ԹՎ. ։ՋՀԳ։

Լուսանկ. տախտ. XIV, 52

161. ԽՈՏ. գյուղից արևմուտք. հին գերեզմանատան մեջ կանգնած խաչքարի ճակատին. 3 տ.

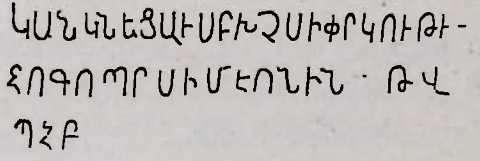

ԿԱՆԿՆԵՑԱՒ ՍԲ ԽԱՉՍ Ի ՓՐԿՈՒԹԻ | ՀՈԳՈ ՊԱՐՈՆ ՍԻՄԷՈՆԻՆ. ԹՎ. ։ՊՀԲ։

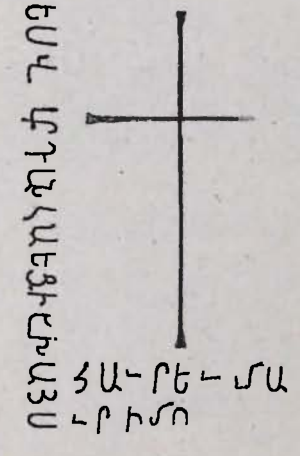

162. ԽՈՏ. գյուղից արևմուտք. հին գերեզմանատան մեջ ընկած խաչքարի հյուսիսային շրջանակին և տակը.

ԵՍ ՎԱՐԴԱՆ ԿԱՆԳՆԵՑԻ ԶԽԱՉՍ ՀԱՒՐ
ԵՒ ՄԱՒՐ ԻՄՈ.

Լուսանկ. տախտ. XV 59, *(Քերի).*

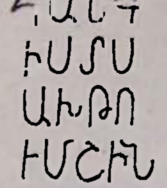

163. ԽՈՏ. գյուղից արևմուտք. հին գերեզմանատան մեջ. ավերակ եկեղեցու մոտ մի տապանաքարի վրա. 4 տ.

ՀԱՆԳԻՍՏ ՍԱԽԹՈՒՄՇԻՆ

ԽՆՁՈՐԵՍԿ

Այս գյուղի մասին հին տեղեկությունները շատ համառոտ են, Ստ. Օրբելյանը գյուղի անունն է միայն հիշատակում Հաբանդ գավառի ցուցակի մեջ և հարկի չափը՝ 10։

Խնձորեսկը մեկն է Զանգեզուրի այն նշանավոր գյուղերից, ուր հնում տների մեծ մասը այրափոր է եղել—քարատակներ։ Այժմ էլ նորաշեն տների կողքին մնացել են անհամար քարատակներ և մեկ երկու ժայռափոր հասարակ եկեղեցի։

Գյուղում եղած համեմատաբար հին հուշարձանը «Անապատ» կոչվող եկեղեցին է, տեղավորված լեռնաբազուկի փոքրիկ հարթության վրա։ Եկեղեցին կոչվել է ս. Հռիփսիմե. այժմ կիսավեր է, ըստ արձանագրության շինվել է 1663 թ.։

Դավիթ Բեկի մահվանից հետո, կարճ ժամանակով այստեղ ապրեց Մխիթար սպարապետը, պատսպարան ունենալով գյուղի կենտրոնում, ժայռագլխին եղած փոքրիկ բերդը։ Դավաճանաբար սպանվելուց հետո թաղվեց Անապատի բակում, եկեղեցու հյուսիսային կողմում, ուր և մնում է նրա գերեզմանաքարը։ Սպարապետի գերեզմանը փորփրված է, քարը շարժված, բայց իր տեղումն է։

Այստեղ է թաղված նաև Զանգեզուրի վերջին մելիքներից՝ Բարխուդարը, որի գերեզմանը եկեղեցու հյուսիսային պատի տակն է։ Մելիքի գերեզմանաքարը թեև ավելի մեծ է, բայց իր ձևով ու քանդակներով, նաև գրչությամբ խիստ նմանեցված է սպարապետի գերեզմանաքարին։

164. ԽՆՁՈՐԵՍԿ. ԱՆԱՊԱՏ. ս. Հռիփսիմեի եկեղեցու հյուսիսային մուտքի կամարակալ քարին. արտաքուստ. 5 տ.

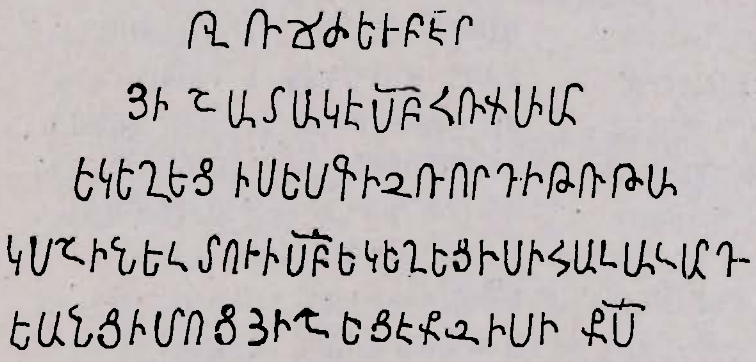

Թ̅Վ. ։ՌՃԺ։։ ԵՒ ։Բ։ ԷՐ | ՅԻՇԱՏԱԿ Է Ս̅Բ ՀՌԻՓՍԻՄԱ ԵԿԵՂԵՑԻՍ. ԵՍ ԳԻԶՈՒԻ ՈՐԴԻ ԹՈՒԹԱ|ԿՍ ՇԻՆԵԼ ՏՈՒԻ Ս̅Բ ԵԿԵՂԵՑԻՍ Ի ՀԱՆԱՆ ԱՐԴ|ԵԱՆՑ ԻՄՈՑ. ՅԻՇԵՑԷՔ ԶԻՍ Ի Ք̅Ս։

Լալայան. Դ. 31.
Լուսանկ. տախտ. XVI, 55

165. ԽՆՁՈՐԵՍԿ. Մելիք Փարամազի տան դարբասի կամարակալ քարին. արտաքուստ. 3 տ.

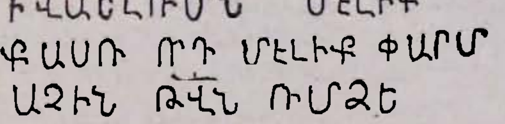

Ի ՎԱԵԼՈՒՄՆ ՄԵԼԻՔ | ՔԱՍՈՒ ՈՐԴԻ ՄԵԼԻՔ ՓԱՐՄԱԶԻՆ. ԹՎԻՆ ։ՌՄՁԵ։